

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 28-ik szám tartalomjegyzéke: három vers (kassák lajos) • riportázs és művészet (g. l.) • deutschland über alles! • látlak németország (kossán klára) • bajtársak (nádass józsef) • az ember aki nem csatlakozik sehova (panait istrati-vajda jános) • mérleg (farkas ödön) • iger sztravinszky (justus györgy) • panait istrati (kassák lajos) • könyv a szegényekről (gró lajos) • andré gide tiltakozása • a technokrácia ARO-je (faluss ervin) • a fény művésze (gró lajos) • éhes vagyok (faragó lászló) • fenyves sándor rajza •

1933. május V. évfolyam 28. szám

Teljesíthető kívánság

Hullj eső hullj
öntözd meg a tavaszi földeket
itasd meg az állatokat, melyek szabadon kószálnak
 aztán szállj föl a kék fellegekre
a mezőkön a mézporos hegyeken
és az erdők csöndjében
aranytollú kakas
köszönts a májusi hajnalt
s a Szegény Jánosról se feledkezz meg
aki ott fekszik sötét hegyi kunyhójában
betegesen és rongyosan
s akit úgy látszik mindenki elhagyott.

Ballada

Vaszilij Prokoff 1863-ban született
egy lengyel-orosz faluban.
13 éves korában Lodzba ment a nagyapjához,
aki kéziszövő volt, sovány és horihorgas, mint a meszelőnyél.
Vaszilijből is kéziszövő lett, rámajával ott ült az ablak előtt,
szorgalmasan dolgozott és nagy testével eltakarta a napot.
Egyszer véletlenül kinézett az ablakon
s ekkor meglátta Hankát.
A házasság napján Vaszilij 30, Hanka pedig 26 éves volt.
Képzeld el, milyen különös nap lehetett ez egy kéziszövő életében:
Új ruhát vett magára és magassarkú csizmát húzott a lábaira.
Templombamenet látta, hogy az öreg cseresznyefán
egy vöröslábú, kéktollú madár ül és vidáman énekel.
A vőlegény a saját két szemével látta ezt a csodát,
de nem szólt róla senkinek.
Örült a feleségének s ezzel a nagy örömeivel dicsekedett el a kocsmában.
Egy év múlva újabb nagy öröm érte: megszületett az első gyerek.
Aztán megint meggömbölyödött az asszony hasa.
Vaszilij már nem nagyon örült, de az asszony azért 24 év alatt 21-szer
szült.

9 gyerek halva, 12 pedig élve jött a világra.
Vaszilij már olyan ösztövért volt, mint a nagyapja.
Hanka egész nap a gyerekekkel bajlódott
s ha néha Vaszilij közelébe került, az ember elfordult tőle,
mert megérezte rajta a pelenkaszagot
s valami sötét veszedelmeket sejtett a bőre alatt.
Vaszilij áthajolt a ránya fölé és dolgozott,
az ablak előtt ült és a nap sohasem tudott beférni tőle a szobába.
Tavasszal még egyszer-kétszer eszébe jutott a vöröslábú, kéktollú madár

s ilyenkor szelíden elmosolyodott.
 Később megbűnhődött ezekért a csintalanságokért.
 5 éves korában meghalt az első gyerek.
 7 éves korában meghalt a második.
 Három legényfiát sztrájk török verték agyon az amszterdami kikötőben,
 volt, aki elesett a háborúban,
 és voltak közöttük olyanok is, akik Amerikában kallódtak el.
 Az utolsó 1919-ben a magyar vöröshadseregben szolgált
 s valahol a cseh határnál fölakasztották.
 Vaszilij Prokoff ekkor már alig látott tovább az orra hegyénél.
 56 éves volt, de a legszörösebb szívű rabszolgakereskedő
 sem adott volna érte egy rossz nadrággombot.
 Uram Isten, hol volt már a vöröslábú és kéktollú madár?
 Hol volt a darázsderekű Hanka,
 akiből később dagadtlábú, sovány tehénke lett
 s aki 1917-ben belehalt anyai fájdalomba anélkül, hogy élt volna?
 De Vaszilij Prokoff az egykori kéziszövő még mindig itt van a földön,
 csak éppen szívasztmája van szegénynek, bedagadtak a csuklói és nem
 lát a szemeivel.
 Hol az egyik, hol a másik lodzi szövőgyár árnyékában üldögél,
 bádogperselyt tart a kezében, mint a zsidó koldusok
 és énekel.
 Már amennyiben ezt éneknek lehet mondani.

Homokóra

A pajtásom börtönben ül három éve.
 Derék legény volt, akár testvéremnek nevezhetném,
 hosszú ideig együtt harcoltunk,
 közös ágyban aludtunk és megosztotta velem az éhséget.
 Most börtönben ül, erősen vasalt ajtó mögött.
 Néha kivezetik az udvarra, hogy megsétáltassák,
 mint a hízásra fogott állatot.
 Vasárnaponként meglátogathatják a rokonai,
 csíkos zubbonyban és lötyögős nadrágban ott áll a rács mögött,
 nagy hasa van, a szemhéjai fehérek s a körmei laposak.
 Nem válaszol a rokonok kérdéseire, de néha okatlanul fölsóhajt:
 „Szeretnék zöld borsót enni olyant, amilyen a kertünkben termett
 annakidején, mikor kisgyerek voltam.”
 Látni rajta, hogy mondani szeretne még valamit,
 de elmúlt a fél óra s az őr visszavezeti a cellába.
 Szörnyűségesen hosszú idő, egy egész hét.
 Csodálatos vágyak és gondolatok nyugtalanítják pillanatról, pillanatra.
 A következő vasárnap fekete-csíkos zubbonyában
 kövéren és kopaszon megint ott áll a rács mögött
 és nincs semmi mondani valója.

Kassák Lajos

munka

Riportázs és művészet

(Fejezetek G. L. tanulmányából.)

Miért van az, hogy — a proletárirókat és olvasókat is beleértve — sokan korszerűbbnek látják a riportformát, mint a régi regény formáját? A kérdésre nem nehéz felelni, s a válasz a riportforma társadalmi eredetére és művészi értékére is rávilágít. Az utóbbi időben ugyanis egyre határozottabban alakult ki az a felfogás, amely szerint, az egyéni sorsokban és érzelmekben elmerülő polgári regény (az állásfoglalásról nem is beszélve), a kor általános kérdéseinek felvetésére sem alkalmas többé. Ez a felfogás ösztönösen rátapintott a tartalom és forma összefüggésére. Rámutatott arra, hogy a lélektani regény nem véletlenül került csődbe: formája okozati összefüggésben áll tartalmával és az író világszemléletével. Ezt tehát sem megjavítani, sem átépíteni nem lehet. A régi helyébe valami egészen mást kell tenni.

A RIPORTREGÉNY, MINT TILTAKOZÁS.

A riportázs alkotó módszere jogos tiltakozás volt a pszichologizmus világnézete és irodalmi kifejeződése ellen. Azok az írók, akik többé-kevésbé szoros kapcsolatban álltak a munkásmozgalommal, a tőkés társadalom objektív, tényszerű hű ábrázolására törekedtek. A riportázs kiindulópontja az az állásfoglalás volt, amelyet ezek az írók a lélektani regény képviselőivel ellentétben, a tőkés rendszerrel szemben elfoglaltak. Az állásfoglalás középpontjában egy a rendszer elleni kispolgári radikális, olykor a szocializmus határát érintő tiltakozás állott. A tények objektív ábrázolása tehát nem öncél, hanem eszköz volt a kapitalizmus kiáltó visszaéléseinek *leleplezésére*. A leleplezésre való törekvés természetes következménye volt így az, hogy a tények objektív ábrázolásánál, az emberi cselekvésnek, az egyéni élménynek és sorsnak csak alárendelt szerep jutott. A lélektani regény analízáló művészet. Az író állandóan figyelemmel kíséri alakjai érzéseit és élményeit s az alakok ugyancsak állandóan vizsgálják saját érzéseiket és élményeiket. Dosztojevski „kétvégű botnak” nevezi a lélektant. A riportázs élesen szembefordul ezzel a kétkedő, lírikus, önkényes pszichologizmussal. Tárgyilagosságra, a tipikus jelleg felmutatására s az embertől független tények feldolgozására törekszik. A riportregény tartalma, ellentétben a lélektani regénnyel, *tisztára társadalmi tartalom*.

Ennek az ellentétnek azonban sem a múltban, sem a jelenben nem volt és nincs dialektikus jellege. Mechanikus ellentét. Már említettük, hogy a riportázs módszerének megteremtői a radikális kispolgároknak a kapitalizmussal ellentétbe jutott soraiból kerültek ki, nem ismerték a kapitalizmus mozgásának és állandó mozgásban lévő belső ellentmondásainak dialektikus-materialista törvényszerűségeit. A tényeket, vagy a tények halmazát, az állandóan mozgásban lévő és önmagával ellentétbe kerülő életfolyamattól elkülönítve, önmagukban lezártan szemléltek és tették erkölcsi ítélet tárgyává. Ezzel művészi ellenpólusukhoz: a lélektani regényhez hasonló hibába estek. Fetisizálták és felbontották

a valóság egységét, a társadalmi élet jelenségeiben nem vették észre az emberi, illetőleg osztálykapcsolatokat. Ők más oldalról indultak el, de egy helyre érkeztek amazokkal. 789

A riportázs képviselői a régi antidialektikus, mechanikus materializmus hibájába estek. Nem látták, hogy a történelmi és társadalmi fejlődés az emberben... „az emberi tudaton keresztül mutatkozik meg”, (Engels—Feuerbach). Ők a tényeket és mondanivalóikat a szubjektív és formális tényezőkkel való dialektikus kölcsönhatás nélkül, önmagukban lezártan akarták ábrázolni s ezért sem a tartalmat, sem a tényeket nem tudták valószerűen felfogni és ennek megfelelően kifejezni. A riportregényben úgy jelenik meg ez a félretolt szubjektív tényező, mint a szerző megformálatlan szubjektivitása, mint moralizáló kommentár és mint az alakok felesleges, véletlenszerű s a cselekménnyel összefüggésben nem álló jellemzése. A mondanivaló ilyen egyoldalúan mechanikus túlhangsúlyozása vezet el az új regény formai kísérletéhez: a regényt a publicisztika, a riport eszközeivel akarják új életre keltetni.

MI A RIPORT?

A riport a publicisztika egyik formája. Tökéletes alakjában — különleges céljainak megfelelően — feltárja az általános és a különös, a szükségszerű és a véletlen közötti kapcsolatokat. Az igazi riport nem elégszik meg a tények egyszerű felvázolásával. Leírásai feltárják az összefüggéseket, megmagyarázzák a jelenségek okait és állásfoglalásra készítetik az olvasót. Ezért nyílnak meg a materialista dialektika révén a polgári riport részére elérhetetlen lehetőségek a szocialista riportban. De mégis, a riportban a tények összefüggése, a különös és az általános, a tipikus és az egyéni, a szükségszerű és a véletlen momentumok más-képpen vannak beállítva, mint az alkotó költészetben. A riport élményszerűen, konkrétan és egyéni megjelenésükben ábrázolja, sőt gyakran alkotja is a tényeket és az egyéni eseteket. Ez az ábrázolt, vagy költött egyes eset itt azonban csak az általános, többé-kevésbé tudományosan, de mindenesetre *értelmi* vonatkozásokban feldolgozott (statisztikailag alátámasztott) észszerű okokkal motivált összefüggések *példája, illusztrációja*. Mert a riport csak értelmileg akar meggyőzni bennünket arról, hogy a tényekből levont következtetések helyesek. A tények ábrázolásával, következtetéseinek gyakorlati cselekvésre való ösztönzésével érzéseinkre apellál. Ezt azonban éppen intenzív észszerű meggyőzéssel akarja elérni. A riport általában inkább a tudomány módszereivel dolgozik. A művészet és a tudomány *módszereinek* elkülönülése nem azonos az értelem és érzés (élmény) mai „modern” mechanikus (dekadens) polgári szétválasztásával. Úgy a tudomány, mint a művészet az értelemre és az érzésre akar hatni, mindkettő gyakorlati cselekvésre akar ösztönözni. Ezt azonban különböző céljaiknak és feladataiknak megfelelően *különböző eszközökkel* végzik el és mi most éppen az eszközök különbözőségét akarjuk megvizsgálni.

Minél jobb a riport, tehát: minél alaposabb és átfogóbb tanulmányokon alapszik, minél teljesebben feldolgozott ténycsoportokat ölel fel, minél világosabban állítja be „példáit”, annál erőteljesebben mu-

munka

tatkozik meg az, hogy a példák *csak* példák, csak a megismert és feltárt összefüggések *illusztrációi*. És így annál könnyebben cserélhetők ki, a riport szerzője által összegyűjtött és rendszeresített anyagból más példákkal. A kiválasztott példának tipikusnak kell lenni, hogy helyesen támasszák alá és helyesen világítsák meg az összefüggéseket, valamint az azokból levont következtetéseket. Ez a tipikusság azonban *lényegében* egészen más, mint az alkotó művész, költői tipikussága. A művészetben az egyénnek és az egyéni sorsnak tipikusan kell megjelenni, az osztályjellegét egyéni helyzetekben is ki kell fejezni. A költői alkotások kereteiben csak egyének és egyéni sorsok férnek el. Ezek életteljes kölcsönhatásaikban kiegészítik, megvilágítják és érthetővé teszik egymás sorsát. Egymással való kapcsolataik révén lesz az egész mű tipikus. Ezzel szemben a riportban az egyéni esetnek, csak a riport tárgykörébe tartozó összefüggések értelmi összefogásában és magyarázatában mutatkozik meg tényleges jellege. Még akkor is, ha ez az értelmi magyarázat nincs is kellőképpen kidomborítva. Mert, mint a valóság minden értelmi (tudományos) reprodukálása, a riport konkrét tartalma is csak az összefüggések okainak értelmi felfedésében és kifejezésében adható vissza a maga teljességében...

RIPORT MINT ALKOTÓ MÓDSZER.

Ez a megkülönböztetés nem jelenti a riport kritikáját. Semmi más ez, mint két speciális terület, speciális módszerének megkülönböztetése. Egészen más azonban a helyzet, ha a riport, mint a *művészi alkotás módszere*, az irodalom területén lép föl. Ekkor meg kell nézni, hogy vajjon a riportás, amely a maga műfaja részére alkalmas módszer a valóság reprodukálására, nem lesz-e a költői alkotás akadálya? Ez az eset az irodalomban nagyon is valószerűnek látszik. A tudomány és a művészet alapvető ábrázoló módszerei nem férnek össze egymással. Az egyik még akkor is kizárja a másikat, ha törekvéseik alapja, a valóság gondolati úton való reprodukálása, azonos. Sőt, a két módszer különbözőségén még az sem változtat, ha az egyik módszer, saját alapvető módszerét a másiknak alávétve, s abban szervesen beépítve, hasznos módon alkalmazza a másik elemeit s ha azokat bizonyos körülmények között alkalmaznia is kell. De a tudományos célkitűzések „művészi” eszközökkel való feldolgozása éppen annyira áltudomány, mint álművészet. Amint hogy a speciális művészi feladatok „tudományos” megoldása tartalmilag szintén az áltudományt és formailag az álművészetet jelenti. Nos, a riport, tudatosan vagy öntudatlanul, éppen ilyen eredményekre törekszik az irodalomban. Le akarja győzni a szubjektívizmust s az író önkényességét. Miután azonban a riport módszere olyan osztályviszonyok között jött létre, amelyben a valóságnak, mint történelmi összefolyamatnak objektív felfogása és reprodukálása *már nem és még nem* lehetséges, a tárgyilagosságnak olyan módszeréhez nyul, amely az irodalomban csak pótlék lehet.

A riportban a feldolgozott tényeknek minden részletükben egyezniük kell a tapasztalható valósággal. Ha például egy riport azt írja,

hogy Müller Ferenc weddingi munkástól (született itt és itt, lakik itt és itt) megvonták a munkánélküli segélyt, akkor ennek a valóságban tényleg így kellett megtörténnie. Müller munkás esetének konkrét ábrázolása nem adalék a valósághoz, ez csupán az összbenyomás elmélyítését szolgálja. De Müller munkás esetéhez a legkitünőbb riport-ábrázolás sem tud hozzátenni valamit s a legrosszabb sem tud abból elvenni. Ha azonban a művész konstruálja meg Müller esetét, akkor teljesen közömbös az, hogy részletei mennyiben egyeznek meg az alapvető tapasztalható valósággal. *Lehet, hogy a részletek pontosan egyeznek s a költői valóság mégis egyenlő a semmivel, lehet, hogy a részletek semmiben sem egyeznek s a mű szempontjából egyedül mértékadó költői valóság teljes.* Mert az alkotó író sem teremt, — ahogyan azt a polgári-idealista esztétika gondolja — „szabadon” „önmagából”; ellenkezőleg az ő alkotása is szorosan hozzá van kötve a valósághoz. De ez a kötöttség azt jelenti, hogy a költői ábrázolásnak a valóság *összfolyamatát*, (vagy helyes arányban, s az egészhez való viszonyában helyesen megalkotva, annak egy részét) *a valóságos és lényeges mozgatóerők* felfedésével kell megmutatni. Az egyes alak, az egyes sors valósága így attól függ, hogy az író milyen valószerűséggel és átütőerővel, mennyire konkrétan, érzékelhetően és ugyanekkor mennyire tipikusan volt képes abban kifejezni a valóság összefolyamatát s annak mozgó erőit... Teljesen közömbös azonban, hogy a tapasztalható valóságban az egyes vonatkozások az alkotásnak megfelelő kombinációban fordulnak elő, vagy sem. Sőt, egyes különös és ritka kivételektől eltekintve, a tapasztalható valóságban nem is fordulhatnak elő az egyes vonatkozások olyan kombinációi, amelyek önmagukban a lényeges elemeket szerencsésen egyesítve, világosan s ugyanakkor közvetlenül konkrétan és hatásosan felmutathatnák a mozgó erőket.

A riportregény átveszi a riport valóságábrázolásának módszereit, ami osztályszempontból teljesen érthető is. Ha a proletárköltő módszerének alapja a dialektikus materializmus, akkor mindég a valóság összefolyamatának hajtóerőit tartja szem előtt. (Ez a polgárság forradalmi szakaszának nagy realista íróira is vonatkozik, csak éppen ezeknél az osztályszempontok korlátozzák ezt a felismerést s ezért műveik csak naív materializmus és ösztönös dialektika alapján épülhettek fel.) Ellenben az az író, aki kispolgári talajról tiltakozik a tőkés rendszer ellen, sohasem indulhat ki a valóság általa meg nem értett összefolyamatából s annak mozgóerőiből. Ő egyes eseteket akar leleplezni. Itt azonban most döntően fontos az, hogy ezek az egyes esetek is megegyeznek a valósággal. Mert ha a valóságot nem is képes teljes folyamatosságában átvinni az alkotásba, *az egyes esetekben*, vagy azok komplexumaiban, kénytelen annak igazságát *bizonyítani*. De bizonyítékaiban csak arra hivatkozhat, hogy az általa felvázolt egyes esetek megegyeznek a tapasztalható valósággal.

A regény helyes kompozíciójának előfeltétele azonban a teljes életfolyamat érzékeltetése.

Ford.: Gró Lajos

munka

Napjaink átértékelése

II.

A *Munka* 27-ik számában megjelent „Napjaink átértékelése” című első cikkemmel kapcsolatban pesszimistának minősítettek, fejtegetéseimet nem tartják kívánatosnak a mozgalom szempontjából. Micsoda elvakultság kell ahhoz, hogy magukat szocialistáknak nevező emberek így lépjenek fel az őszinte szó és a korrektív kritika ellen. Beismerem, hogy nem vagyok optimista, de tagadom azt, mintha pesszimista lennék. Napjainkban csak az együgyűek lehetnek optimisták s csak a meghasonlott mamelukok lehetnek pesszimisták. Kritikus szemmel vizsgálom a helyzetet, mert ma szükség van a józan marxista kritikára. A reakció bekövetkezett s ha nem akarunk szétmorzsolódní a terroristák markaiban, őszintén számot kell vetnünk helyzetünkkel, elvakultság és megtévesztő szajaskodás nélkül keresnünk kell a kivezető utat.

Ahhoz, hogy ezt az utat megtaláljuk, kritikusan vissza kell tekintenünk a közelmúlt esztendőkre s még kritikusan és szigorúbb mértékkel kell fölmérnünk közvetlen mai lehetőségeinket. Elismerjük, háládatlan feladat. A munkásmozgalom jobboldalán Kautsky oppor-tunizmusa ködölte el az irányvonalat, a baloldalt pedig a moszkvai csillag vakította el.

Válaszúthoz érkeztünk.

De ki foglalkozik ma ezzel a kérdéssel hivatalosan? Mi adja meg, például a levett német munkásmozgalom központi alaphangját? A szociáldemokrata és kommunista munkások ezreit és tízezreit összefogdosták, megkínózták, börtönökbe és internálótáborokba zsúfolták, s mégis a szociáldemokraták azt írják, hogy nem érzik magukat legyőzötteknek, mert hiszen a legutóbbi választás alkalmával, amely már erősen a Hitler-terror alatt folyt le, 7 millió szavazatot kaptak. Megdöb-bentően gyatra okfejtés. És a kommunisták európai könyomatosa is azt írja, hogy a K. P. D. szilárdan áll, amit az is bizonyít, hogy az utolsó választáson 5 millió szavazatot kapott a párt... Mi ez, ha nem önámítás és felelőtlen demagógia? Csak nem gondolhatjuk komolyan, hogy valóban forradalmi ténykedésnek minősíthető az a „művelet”, hogy a munkásszervezkedés őshazájában 12 millió elkeseredett ember *titkosan* leszavazott a munkáspártokra? Gondoljuk csak meg, az adott körülmények között nem éppen a munkásmozgalomnak eleddig a legnagyobb válságát, elpolitizáltságát jelenti ez a tény? Hol volt ez a 12 millió forradalmár akkor, mikor Hitler átvette a hatalmat és kiadta a jelszót a marxisták kiirtására? Válasz helyett hallgatás és tudatos mellébeszélés az egész vonalon. A környező államok szocialista vezetői szeretnék úgy föltüntetni a helyzetet, mintha a német válság magában álló vagy legalább is elszigetelhető jelenség lenne. Nem hisszük, hogy merő butaság az ilyenfajta okoskodás mozgatója. A szocializmus nemzetközi eszméje gyakorlatilag nemzetközi mozgalmat jelent s a németországi eseményekben összesűrítetten az egész mozgalom tükörképét látjuk. Az Sz. P. D. összeomlásával a többi országok szociáldemokrata pártjainak jelentősége is erősen összezsugorodott s a K. P. D. össze-

morzsolásával, nagyon valószínűleg, a többi országok mai kommunista-pártjainak a csontja is össze fog roppanni. A reakciós hullám tovább vonul és elborítja Európa testét. Csak tempójában és színezetében különbözik majd a németországi kiindulóponttól. Ha marxista szemlélettel ennek az általános munkásmozgalmi válságnak az okait kutatjuk, akkor, az előző cikkemben fölvetett momentumokkal együtt, rá kell mutatnunk az egész gyakorlati mozgalom antimarxista voltára. A szociáldemokraták, az opportunisták Kautsky befolyása alatt (kivételesen csak Ausztria) skrupulusok nélkül lemondtak a végcélpolitika kihangsúlyozásáról és a gyakorlati mozgalom aktivitásáról, a kommunista-pártok pedig száz százalékig függvényeivé lettek Moszkva külpolitikájának. A II. Internacionálé, mint egy vak torony állt a munkástömegek fölött, a III. Internacionálé megválthatatlanul az orosz politika exponeense lett. Az európai kommunista pártok azzal, hogy fenntartás nélkül alávetették magukat a III. Internacionálé rendelkezésének, elvesztették saját nézőpontjukat, kevesebb figyelemmel voltak közvetlen ellenfeleik, országuk kapitalistáinak stratégiai mozdulataira, mint az Internacionálé központi titkárának szemöldökrándítására. Ezek a pártok önálló mozdulatokra kényszerült táborokból egyre inkább átalakultak Oroszország elő- és háttéré. A nemzetközi végcélpolitikát valami tértől és időtől független abstrakciónak értelmezték. Úgy vélték, ha Moszkva Szovjetország szempontjából jól dolgozik, következésképpen ők is jól dolgoznak, ha föltétel nélkül alá vetik magukat Moszkva rendelkezéseinek. Szögezzük le, hogy szerintünk Moszkva az orosz forradalom érdekében jól dolgozott. Tudatosan és eredményesen végezte el a Nep-politikát csakúgy, mint az európai pártok képviselőinek a parlamentbe való beolvasztását, a III. Internacionálé látható agitátorainak kivonását az európai mozgalomból, a kereskedelmi és meg nem támadási szerződések megkötését. Mindezt időszerűen, mint taktikai fogást hajtott végre. Ennek a műveletnek azonban meg van a maga fény és árnyoldala. Mintegy állandó tűzvészben a Szovjethatalom megerősödött, de ugyanakkor az európai mozgalom áldozatul esett ennek a győzelemnek. Az európai pártok, velük együtt és első sorban a K. P. D. megfeledeztek közvetlenül vállalt feladataik sajátos törvényeiről. Centralizált tömegpárttá kiáltották ki magukat anélkül, hogy megépítették volna éltető sejtjeiket és mozgatható csapataikat. Harcot „vezettek” anélkül, hogy számoltak volna államuk technikai fejlettségével, vagyoni elosztódásával, kulturális nivójával és hatalmi rétegződésével. Nem tudtak gyökeret eresztetni, mert hiszen nem is vették figyelembe a talajt, amiben meg kellett volna kapaszkodniok. Hangbőszéggel nem pótolható a tudatosan alakító cselekedet. S hogy ők nem cselekedtek, hanem parlamentesdit játszottak, most cselekednek ellenfeleik, a parlament félredobásával és a gondolkodó emberiség rémületére.

Németországban vért csapolnak a sorsa megjavításáért küzdő proletáriátusból és máglyára vetik a könyveket, amik az ember materiális és szellemi fölzsabadulásáért szólottak. És ennek a máglyának a lángjai nem fognak egyhamar kialudni.

Optimizmust követelnek tőlünk? Értelmetlen, vak játék ez a vesze-

munka

delmek közepette! Nem akarunk ennek a játéknak a résztvevői lenni.

Sajnos, milyen kevesen gondolkodnak így és milyen kevesen akarják maguknak is bevallani a kegyetlen valóságot. A munkáspártok szónokai és lapjai még mindig úgy beszélnek és írnak, mintha semmi komolyabb nem történt volna, vagy úgy beszélnek és írnak, mintha a jelen pillanatban is készen lennének egy ellentámadásra. A kommunisták központi könyvomatosa azt írja, hogy az utóbbi napokban 300.000 illegálisan készült *Rothe Fahne*-t helyeztek el illegális úton a német tömegek között. És a megszokott modorban és a megszokott hátsó ajtókkal ellátottan beszélnek továbbra is az egységfront előkészítéséről. Egy pillanatra nem estek ki a zszurnalisztika paroxizmusából úgy látszik még mindég nem gyógyultak ki mesterségesen földézett optimizmusukból. Ezek a szólamok, s velük szemben a tény az, hogy a német szakszervezetek Hitlerék kezében vannak és megkezdődött a német munkásság fassizálódása. Moszkva, érthetően, nem avatkozik bele a bonyodalmakba. Litvinov, a Hitler-uralom másnapján, kereskedelmi megbeszélésre ült össze Neurath-tal. A szociáldemokrata részről, néhány nap múlva, Wels pártvezér kilépett a II. Internacionálé elnökségéből. És így tovább, sehol egy lépés, amely csak közeledést is jelentene a kivezető út felé. Pedig a két párt vezetői mennél tovább folytatják ezt a részben opportunistá, részben önámító manővrozást, a német eseményeknek annál tragikusabb kihatása lesz az egész európai munkásmozgalomra. Hosszú esztendő, talán évtizedek társadalmi képe formálódik ki ezekben a véres, riadalmas órákban. Természetesen, nagyon sok függ a munkásmozgalom kritikai magatartásától. Mondjunk le az ábrándokról, mert részünkről most komoly ellentámadásról szó sem lehet, de készüljünk fel a mozgalom új szakaszára, amely formájában és módszereiben sokban kell, hogy különbözzön az eddigitől.

Alapvető feladat: a szocialista mozgalomnak politikai mozgalomból társadalmi mozgalommá való átalakítása.

*

A színen lejátszódó események mögött rejtett, sokféle hatóerők működnek. Maga a látható, mindennapi mozgalom sem merül ki a közismert politikai akciókban. A mai munkásmozgalom elpolitizálódását kóros tünetnek tartjuk. A politikai front mellett nem kisebb és nem is másodrendű tényező a gazdasági és kulturális front. Ha sorrendet állítunk fel, akkor mozgalmi jelentőségük szerint a három alap-tényező fontosságát így gondoljuk el:

1. Gazdasági mozgalom.
2. Kultúrmozgalom.
3. Politikai mozgalom.

Gazdasági helyzetünk határozza meg osztályhelyzetünket, kulturális nívónk szabja meg tudatunkat, szellemi és fizikai igényeinket, a politikai mozgalom a hatalom meghódításáért vagy megtartásáért folytatott harc közvetlen formája s ennek a harcnak alátámasztója: gazdasági szervezeteink erőssége és kultúrtudatunk fejlettsége.

A politikai mozgalom jelenségeivel, a németországi tragédiával kapcsolatban, már foglalkoztunk. A balsikerek sorozatának kútforrása,

795
hogy a három frontot, amelyek csak egységükben jelenthetik az egészséges mozgalmat, szétválasztották s az összes erőket a politika vonalában koncentrálták. Ez a leszűkített vonal csak szellemi korlátoltsághoz és mozgalmi csődhez vezethetett.

Időközben a gazdasági szervezetek, amelyek a mozgalom fundamentumát kell, hogy adják, majdnem teljesen elsenyedtek a vezető bürokrácia tehetetlensége folytán, egyrészt, másrészt az R. G. O. ideges, minduntalan módszert változtató „irányítása” miatt. A hivatalos szakszervezetek vezetői nem éreztek magukban erőt a szabotázsok megszervezéséhez, sztrájkok vezetését nem vállalták, nem utolsó sorban a kormánybeavatkozástól való félelmükben. Az R. G. O. „szociálfassiszták” elleni gyűlölettel „vad” sztrájkokat rendezett, amelyek inkább a szakszervezeti bürokrácia, mint a kapitalista rendszer ellen voltak kiélezve. Nem gondoltak azzal, hogy a bürokráciának *ilyetén való kompromittálásával* együtt a szakszervezetek organizációs jelentőségét is meggyöngítik, sőt csakis ezt érhetik el. A bürokrácia mindvégig a helyén maradt, de a komoly gazdasági mozgalom eltűnt a föld színéről. Attól, hogy a vadászok egymás ellen sütögetik el a puskájukat, nem igen szokott a vad elesni. A szocialista társadalmi mozgalmából radikális politikai mozgalom lett. Hajrá! A parlament irányába!

Az eredmény majdnem kétségbeejtő. Mégis csak 14 töltő-kevésbé demokratikus esztendő állt a K. P. D. vezetőinek a rendelkezésére, ahhoz, hogy organizációs munkát végezzenek, hogy a forradalom utáni védelmi állásban előkészüljenek a döntő akcióra. *Szervezeteink erőssége létszámban és kultúrnívóban: mozgalmi sikereink garanciáját képezi.* Ezzel szemben, ha felállítjuk a mérleget, azt látjuk, hogy:

Az április első hetében lefolyt ruhrvidéki üzemi tanácsok választásánál, tehát azon a vidéken, ahol a K. P. D. és az R. G. O. azelőtt nagyon jól állt, a következő arányban oszlott meg a munkásság szavazata: R. G. O. kapott 14.483, vagyis az összsavazatok 9%-át (1931-ben kapott 28.3%-ot), az N. S. B. O. (Hitlerék szervezete) kapott 46.595 szavazatot, az összsavazatok 30.8%-át (1931-ben kapott 3.6%-ot). Erre a „kis eltolódásra” a K. P. D. könyomatosa azt a megjegyzést mondja, hogy „Láthatjuk, Hitlerék marxizmus elleni jelszavai a bányamunkásság ellentállásán, mint valami gránitsziklán szétmorzsolódtak”... Ahogyan a politikai fronton szenvedett vereségeket jelentéktelen incidensnek akarják minősíteni, ugyanígy a gazdasági mozgalom, természetesen, bekövetkezett kudarcát is elkenik. Ahelyett, hogy a mozgalom további érdekében, saját vereségük okairól beszélnének, az ellenfél sikereinek elhallgatásával akarnak a munkásságban optimista képzeteket ébreszteni. Vajjon a német proletáriátus még mindig nem nőtt ki a gyerekcipőkből? A szervezett munkások milliói még mindig nem érdemelték ki vezetőiktől, hogy a sikerek idejében csakúgy, mint a vereségek szakaszában őszintén szóljanak hozzájuk? Hogy nyíltan feltárják előttük a veszedelmek nagyságát és az okok mibenlétét? Nem kétséges, hogy a német szocialista munkásmozgalomnak van olyan élcsapata, amely elhírja a helyzet őszinte feltárását és kellő tisztánlátással hozzá tudna látni az ingadozók megerősítéséhez és a szervezetek

munka

újjáorganizálásához. De, ha nem így lenne, annál szomorúbb ez a vezetőkre nézve, akik több, mint egy évtizedig élvezték a tagság bizalmát s akiktől az alacsonyabb képzettségű tömegek a szocialista kultúra fejlesztését és a mozgalom észszerű irányítását várták. A politikai és gazdasági vonal összeroppant és ennek az összeroppanásnak nem kismértékben a német munkástömegek alacsonyfokú szocialista kulturáltsága az oka. Mit tett a két munkáspárt a tömegek kultúrnívójának az emelése érdekében? Az S. D. P. ezirányú tevékenységéről megint nem kell túlsokat beszélnünk. Amilyen komolyan vette a politikában és a gazdaságban a polgári demokrácia követelményeit, ugyanilyen komolyan vette a polgári kultúra irodalmi és művészeti ideáljait is. Hangsúlyozottabban alig szólott a kultúra osztályjellegéről, túlértékelte a polgári eredményeket és az egész területen megpróbált hozzá alkalmazkodni.

Máskép szónokolt a K. P. D. kultúrirányzata. Ezen a területen is így hangzott a jelszó: mindent alárendelni a politikai mozgalomnak. Így születtek meg a Proletkultok, amelyek tagadták a művészet és irodalom szükségszerűségét a munkásság életében és megelégedtek a gyatra dilettantizmussal. A nyomorszentimentalizmust, a recsegő alpátoszt, a vezércikk frázisok versbeszedését és a fölpuffasztott izmú munkásfigurák vagy a szegény ember hullafoltos bőrének a vászonra pingálását forradalmi cselekedetnek minősítették. alacsonyrendű mesterkedés, szinte megvetendő rászédése ez a proletáriátusnak, annak a jóhiszemű, eleddig minden kultúrelvezettől elütött tömegnek, amely bizalommal fordul minden olyan jelenség felé, ahonnan az új fényforrás áttörését sejti. A szocialista mozgalomba való bekapcsolódásuk fölébresztette bennük a kultúra utáni vágyat és amit az „illetékesek” adtak nekik, az nem volt egyéb selejtes árucikknél. Ahogyan a bajba került kispolgárok a politikai fronton hangoskodtak, ugyanígy a kultúrfronton a deklasszált polgári bohémek játszották a hangadó szerepet. Proletkultokat létesítettek s ezek a dilettáns csoportok „orosz mintára” dolgoztak. Gyatrán megírt jeleneteket vittek a színpadra, gyatra rendezésben és még gyatrább előadásban. A sikert politikai frázisokkal, patétikus szólammokkal és az ellenfél lekicsinylésével csiholták ki a közönségükből. Pszihikai adottságoknál fogva ez a siker nem is maradt el. Igaz, hogy a primitív közönség is megérezte azt, hogy most valami jámbor együgyűség történik előtte a „színpadon” s aztán, ha valami „szépet”, izgalmasat akart látni, elment a polgári színházak operettjeihez és a mozik gőzébe polgári filmet nézni. Az egyik előadást illendőségből, a másikat kíváncsiságból nézte vagy hallgatta végig. De hogyan is volna lehetséges, hogy a mégis csak kulturált német munkásság élvezni tudja azt a „művészi alkotást” amivel az eldugott orosz falvak muzsikjait szórakoztatva agitálják be a fehérek elleni harcba, az ábécé rejtelmes világába vagy a termelő kolhozokba? A hasonló két előadás nem válthat ki hasonló eredményt a nagyon is különböző két világrész, két különböző kultúrnívón álló embereiből. Ezek a Proletkultok megcsinálták azt, hogy az utcai tüntetést, amely a munkásság vereségével folyt le délután az utcán, este már „szindarab”

formájában előadták, természetesen boldog hepienddel a végén. A leg- 797
jobb esetben is mi lehetett az ilyen „előadás” eredménye? A probléma
elsekélyesítése és az utcai vereség komolyba nem vevése. A hatás nem
agitatív, hanem demoralizáló. De a Proletkultok nem csak a „szín-
padon”, hanem a kiállításokon és a könyvekben is ezt a romboló munkát
végezték. „Lelkesíteni! Lelkesíteni!” ez a jelszó. És ez a jelszó nagyon
hasonló valamely bigott vallásfelekezet szólamaikhoz. És hogyan lel-
kesedjen az ember attól, amiben nincs meg a lelkesítő erő. Ki tud
nevetni a rosszul elmondott viccen? A művészi produktumnak az
élményszerűség adja meg az életízét. Ezeknek a művészeknek pedig
nincsenek élményeik, tehát az olvasóól sem válthatják ki az élmény
érzetét. Könyveiket nem mély, belső kíváncsiságból, hanem pártköte-
lességből veszi kezébe az olvasó s aztán, ha senki se látja, a megillető
helyre juttatja. Ezeknek az íróknak a „művei” annyit érnek, mint a
filléres kolportázs könyvek. Az egyikben a szerelmes jampeceket és a
lokál-démonokat, a másikban a „mozgalmi hősöket” és a tudományos
gyárilányokat mártják meg enyhe rózsaszínű szirupban és vásároltatják
meg jóra való emberekkel. Ezek a prononszírozott „proletár írók” hoz-
ták be a szocialista mozgalomba azt a kabarészellemet és ligeti zsar-
gont, ami nálunk, például, a Proli, Lebukás, Diki, Meló, stb. kifejezé-
sekben lett az ifjú proletáriátus közkinésévé.

Végig az egész vonalon mindennek a felhígítása és profanizálása.

A szervezeti kultúrpropagandától embert átalakító munkálkodást
várhatna a proletáriátus egyrészt, másrészt a kíváncsiságnak és vágya-
kozásnak művészi kielégítését. Az elmúlt 14 esztendő alatt a pártok
egyik követelményt sem teljesítették. A kettős kultúrvonalnak egy
célja kellett volna, hogy legyen: az embernevelés; a gondolkodás és
érzékenység fejlesztése, a militarisztikus pártfegyelem helyett a fel-
tétlen alárendeltség helyett a szociális érzésnek és az egyéni felelősség-
tudatnak, a kialakítása. Ha ezt a munkát csak részben is elvégezték
volna, a szervezetek elit tömegei ma nem állnának itt fejvesztetten és
kétségbeesetten vagy frázisokba gabalyodottan a fatalisták optimiz-
musával. A mozgalmat elpolitizálták s a politikát gyalázatosan elirodal-
masították.

Pedig a tudomány és művészet, úgynevezett baloldali, frontján
sok értékes probléma vetődött fel és sok értékes anyagmegoldás jött
létre. De ezt a munkát egyesek vagy kisebb, nagyobb csoportok végez-
ték, nem egyszer a pártok letiltó rendelkezései ellenére. A német-
országi tudományos marxista irodalom és szociális művészi kísérlete-
zések nagyszerű eredményeket tudnak felmutatni, de a legális mun-
kaspártok nem iparkodtak kisajátítani ezeket az eredményeket és nem
is keresték annak a módját, hogy a munkásság közkinésévé tegyék. Ők
mindent egy kártyára tettek fel és a halmozás módszerével játszottak.
A mozgalom irányítása a parlamenti frakció kezébe csúszott át. Álla-
pítsuk meg, hogy ez tipikusan polgári tünet a munkásmozgalomban és
száz százalékig illik a pártok kultúrarculatához. Aki pedig túl akar
jutni a mai kátyun, az nem elégedhetik meg annak az igazságnak a
hangsúlyozásával, hogy a kapitalizmus strukturális válsága egyre inkább

munka

kitermeli magából a szükséges társadalmi változás objektív előfeltételeit. Ehhez a változáshoz és méginkább az eredmények megtartásához és kialakításához két tényezőre van szükség. A gazdaság objektív leromlottságára és az ember szubjektív erejére. A munkásmozgalom nem nélkülözheti a tudatos társadalomkritikát és nem adhatja föl az emberátnevelés nehéz feladatát. Győzni csak az tud, aki győzni akar, győzni igazán pedig csak az akar, aki a győzelem előnyeit értékelni tudja.

Kassák Lajos

Deutschland, Deutschland, über alles!

A németországi események gyorsabban követik egymást, mint ahogyan a világ elképzelte. Amióta Hitler hatalomra került fölfalta a Kommunista pártot, szétcibálta az acélszakos alakulatokat, öngyilkosságba kergetett vezérlő egyéniségeket, meggyötörte a tömegeket és május tizedikén egyszerre kelt szárnyra a hír a Szociáldemokrata párt vagyonának az elkobzásáról és a progresszív szellemű könyvek elégetéséről. Borzalmas élmény a XX-ik század kultúrembere számára.

Harmincezer könyvet gyűjtöttek össze a berlini Opera-térre a különböző bajtársi egyesületek tagjai, diákok és diáklányok, aztán felvonultak a filmoperatőrök és beállították a rádiót. Minden eszközzel gondoskodtak róla, hogy mennél intenzívebben érzékelhessük a barbárság örömnepét. A petróleummal leöntött máglyák lángralobbantak és Goebbels propaganda-miniszter a mikrofon elé lépett:

„Német férfiak és nők, beérkezett a forradalom, amely elsöpri a zsidó-marxizmus apostolait s most ennek a gonosz szellemnek a halálát ünnepeljük. Ez a forradalom a német nép új, nemzeti forradalma s ezen a téren most testvériesülten egymás mellett áll az iparos és a diák, a katona és a civil, az intellektuel és a proletár. Megmutatjuk, hogy Németország a németeké!”

A tömeg visszaordítja: „Éljen a népítélet! Éljen a haza! Éljen Hitler!”

A diákság, az emberiség új generációja meggyújtja a tüzet a harmincezer könyv alatt. Marxtól kezdve Thomas Mannal és Jack Londonnal együtt szimbólikusan ott szenvednek már a tűzben mindazok a gondolkodók és írók, akik szót mertek emelni a kor igazságaiért. A barbárság ma meggyalázza szellemüket, de ők mégis megkülönböztetett útitársai maradnak a haladó emberiségnek. Hamusodó könyvek alatt lobognak a máglyák és végeredményében ez azt jelenti, hogy ennek a tűznek a fénye mellett is újabb száz és ezer fanatikus indul el a német és a nem német embertársak szociális közössége felé. És egyszer, valamikor megvalósítják gondolataikat és vágyaikat. A társadalom fejlődése élettörvény. Hiszen nem is olyan régen még magát az embert vetették máglyára szentségtörő gondolataiért, ma már csak a könyveit égetik el.

Anno 1933, május 10, éjfél.

K. L.

és nem kötöm be szememet,
ha látással sujtattam.
Riadt gyermekek kapaszkodnak
szülőik összekötözött kezeibe,
hontalanok ők, a reménytelenség
felhői alatt bolyonganak.
Könnyeikkel a gyűlölet gyomait
erdővé öntözik.
Némán kérdeznek utánuk
az uccák
s a házak, ahol éltek.
Miért?! Kérdezem én is —
Fájdalmam
az embertelenség zátonyára
sodorja értelmemet.
Csak az idő menthet ki
a feledés partjaira.

Kossán Klára

Bajtársak

Poros, satnya bokrokkal gyéren beültetett téren áll a ház. A durva faragású, nehéz kilincsű kapu mögött, az udvaron egyszál leander nyujtogatja csenevész ágait a nap felé. Az udvarból csapóajtó nyilik a nagy előterembe, ahol íróasztalok állanak és a falak mentén hosszú fapadok sorakoznak. Az előteremből be lehet látni a műhelybe. Gépek zakatolnak ott, a mozgás és erő birodalma az, szijjak sustorognak, kerekék zörögnek. Idekinn mindenfajta kopott, hulladék férfiak ülnek a kopott padokon, megviselt ábrázatúak, megviselt ruházatúak, megviselt testűek. Várnak, hallgatnak, a szegénység szaga árad belőlük.

Az egyik íróasztal előtt megállok, kiveszem a zöld cédulámat.

„Mi az uram” mondja a hivatalnok „még mindig zörög a sróf?”

„Még mindig, nem használ az olajozás!”

„Menjen csak a rendelőbe, mindjárt beküldök valakit!”

A rendelőben, a falak mentén, már néhányan üldögélnek. Ezek is megviselt férfiak, bizonytalan korúak, harminc és ötven év között. Miért ülnek így együtt? Gondolkozásuk és életük különböző. Szokásaik és érzéseik mások. Hivatalnok és földművelő szegény, kereskedő és munkás van közöttük. Az egyik városban élte eddigi életét és nem tudja megkülönböztetni a rozsot a búzától, a másik szántóvető ember és meglepő élmény számára egy villamos kocsí. Különbözőségükben csak megviselt arcuk és kopott ruházatuk mutat közösséget. És az, hogy mindegyiknek valamilyen tagja hiányzik. Kinek hogyan, a lába, vagy a karja. Némelyik ingben ül, kabát nélkül, másik a nadrágját vetette le. A mülábat, vagy

munka

a műkart próbálják fel. Vagy most vetik le azokat, mert a javítóba adják. Ne hidd, hogy panoptikumban vagy — élő emberek ezek.

Egy jól megtermett, angolbajuszos, akinek mindkét lába bokán felül végződik, magyarázza az előtte álló mechanikusnak:

„Már negyedszer magyarázom magának, édes öregem, hogy itt, a felső szíjj, az szorít! Nem kell különösebb, csak éppen, hogy a csattot tegyék beljebb! Megcsinálnám otthon, egyedül, felétek se néznék, csak nincsen szerszámom! . . . Nem tudják megérteni, felül szorít, itt felül . . . fölmarja a testemet . . .”

A mechanikus kimegy, a nagytestű (hivatali altiszt lehet) nekünk magyarázza:

„Nem tudják ezek megérteni, hiába magyarázom nekik. Az ember csak küszködik és kínlódik. Minden kis javítástól úgy húzódoznak. Nézzék csak, egészen feltöri a lábam.”

Feltakarja rongyokba és harisnyákba csomagolt csonkjait és megmutatja a sebeket.

(A test, amely a sebeket hordja, valaha kisgyerek, fiatal fiú teste volt. Egészséges és ép volt és azért szedett magába táplálékot, azért futott a szélben, azért barnult a napon, hogy idővel teljes férfi-test legyen és miután napjait leélte, erejét kiadta, az öregség ráncaival a gödör felé lépjen. De ezt a testet, mint a többi testet is köröskörül, egyszer csak uniformisokba parancsolták és idegen országokba küldték. Ott ólmot és más fémekeket engedtek beléjük és a fiatal testek megszabdalva, megcsontkítva kerültek vissza. Most így, csonkán ülnek itt körben. Megértitek ezt?)

„Bajtárs! Miért nem csomagolja be a csonkot egyszerű vászonba? Vagy egyáltalában ne csomagolja be, hanem csupaszon tegye be a gépbe, ahogyan én. Ezek itt nem bűnösök, ők rendesen csinálják a lábukat.” szól közbe egy sovány, aki most próbálja az új mülábat. „Nem kell szidni ezeket, magunknak is segítenünk kell magunkon!”

„Ugyan” vágja vissza a nagytestű és ritkás angolbajusza tüskévé emelkedik, ahogyan mérgesen mozgatja a száját „ne védje őket annyira, úgy látszik, maga nagy Honsz-párti!”

„Nem vagyok Honsz-párti, bent se vagyok a szövetségben! Ismerem a fajtájukat! Csak nem szeretem a hiábavaló veszekedést!”

„Bizony. Éppen elég a mi nyomorúságunk, ők pedig csak ígéretnek és minden marad a régiben!”

„Mindenfelé nagy a nyomorúság, de a mi nyomorúságunk kétszeres!”

Ezt a mellettem ülő, félig paraszt, félig városi ember mondja, akinek a jobblába tőből hiányzik. Megszólítom:

„Hát maguk felé is nagy a nyomorúság?”

„Hogyne volna. A szegénynép már lélegzeni se tud. Ami kis földje, háza van, az is eluszik!”

„Magának mennyije van?”

„Egy holdam van, árendába.”

A füle mellől vastag, magasodorta cigarettát vesz le, kettétöri, az egyik felét visszateszi a füléhez, a másikra meg rágyújt.

„Egy hold, nagyon kevés. Nem kaphatna többet?”

„Nem kívánok én többet, azt is alig tudom megművelni. Nehéz emelni a vaslábat, a másik meg, a kozmetikai, az elkopik, eltörik a földéken! Az csak parádéra jó, vagy a városba. Nem kellene nekem több, mint ez az egy hold, ezt is odaadnám, csak húsz pengővel emelnék a nyugdíjam. Csak havi ötven pengőre emelnék, nem kívánok én többet...”

Sóhajt, lenéz a földre. Két-három szippantással tövig szívja a vas-tag félcigarettát, aztán tovább beszél. Negyven évesnek látszik, foltos kék zakkó van rajta, barna bársony bricseszfajta nadrág, a ballábán kopott, fekete bőrgamásni és bakancs. A másik gamásni és a másik bakancs lent fekszik a földön, a lábat várja. Az ember is azt várja.

„Hogy mennyit pizmognak azzal a lábbal, bizony Isten, már elúnja az ember! Kettőkor megy a vonatom és addig más utam is van. Levelet kell vinnem Budára, drága a posta, hát így küldik” felém fordul és bárdolatlanul nevet „Eltart egy ideig, amíg odakocogok. Ha már elindulhatnék!”

„Hova valósi?”

Megmondja.

„Tizenöt kilométer az Győrtől, hát ritkán járok be a városba. Csak tiszta, szép időben, mikor se sár, se hó nincs. Meg szoktam várni, amíg a mézáros bemegy a kocsijával, aztán emberségből bevisz. Vásárkor.”

„Sokan voltak a vásáron?”

„Mostan sokan. Ez olyan vásár volt, amelyet már régen láttam! A mi falunkból is a fele gazda kint volt, hogy eladja a jószágot, mert holnapra hozzánk jön a végrehajtó... Igen, az úgy van, azt úgy tessék érteni, hogy azt nekünk mindig hírül adják, ha a község van a soron, ha a mi községünkbe jön az árverés... Mindig tudjuk: tegnap Nagy-Jánosfalván, ma Bérespusztán voltak a csendőrökkel, holnap a szomszéd falu jön, azután mi. Ilyenkor aztán a gazdák, akiknek lefoglalt jószáguk van, elhajtják a tehenet, meg a disznót, Győrbe, a vásárba. Ott eladják, a pénzt meg eldugják. A pénzt lehet... a marhát meg nem... Most is annyian hajtották fel a vásárra a jószágot... hogy nagyon, nagyon leesett az ára... Alig is volt vásár... Az egyik gazda ott is hagyta a tehenét... Igen, ezt még sohasem láttam eddig... Sokan voltak, akik az adóvégrehajtó elől felhajtották a jószágot, aztán ez a gazda nem tudta eladni a tehenét. Már minden pénzért kínálta, de mégse ment el. Este aztán látom — este ment csak a vonatom, addig kint voltam a vásáron, egyéb dolgom nem volt — hogy odaköti egy fához a tehenet, szénát dob eléje, aztán hazaindul. Nem tudtam mire vélni, utána kiáltottam: „Hé, testvér, elkötik majd a tehenet, ne hagyja itt!” „Ha elkötik, hát elkötik” felelte rá „haza még nem vihetem. Mert ha most hazahajtom, holnap elviszi a végrehajtó adóba. Inkább itthagynom és visszajövök érte holnapután. Ha addig még itt lesz, akkor megvan a szerencse, hazavihetem, mert mire megint jön az árverés, az soká lesz. Ha meg elkötik és nem lesz már itt — hát akkor boldoguljon más — inkább legyen egy másik gazdáé, semhogy a végrehajtóé... „Igy beszélt.”

„És elkötötték a tehenet?”

munka

„Nem tudom, nem figyelhettem, nekem ki kellett mennem az állomásra.”

Abba maradt a beszélgetés, mert a bajtársnak hozták a lábát és a bajtárs azt próbálta... Ide-oda sétált a nagy teremben, járni tanult vele. Aztán elment.

Én még ottmaradtam, mert az én lábamban ki kellett cserélni a csavarokat és az sokáig tart. Vártam tehát és a falakon lógó fényképeket néztem. A képek szétroncsolt fejű, eltépett arcú embereket mutattak, akiket a későbbi fényképek szerint a nagyon ügyes sebésztanár számtalan operációval, hús-, bőr-, csontátültetéssel, plasztikával és arckozmetikával újból emberhez hasonlóvá formált. Kitépett állkapcsok behelyettesítése, összeroncsolt orr újjáépítése, leszakadt fül átnövesztése, összevarrt ajak, behasított arc hegesztése. Két kép — használat előtt, használat után. Valami torz vigyor, fantasztikus fintor még látszik, de különben — majdnem normális, majdnem emberi arcok. A tudomány hatalma csodás!

De mi történt a tehénnel? Ott maradt árván a város piacsterén, mindenkitől elhagyottan, szelíden kérődzve, vagy pedig megadón üget az elkötő gazda mögött az új istálló felé?

Nádass József

Panait Istrati: Az ember aki nem csatlakozik sehova

A „Monde” március 11-i számában *Magdeline Paz* kolléganőm, legújabb könyvem „*La Maison Thüringer*”-ről írott beszámolója során kereken kijelenti, hogy korábbi könyveimhez viszonyítva „ez a könyv reakciós”. Majd hozzáfűzi: „Ez nem más, mint a burzsoázia védelme, amit Istrati itt kifejez”. És a konklúzió: „Suszter maradj a kaptafánál!” (Intés, melyet már nem egy politikus barátom intézett hozzám s melyről fenti művem előszavában magam is szólok).

Magdeline Paz így ír tovább: „Mily megkapó volt Istrati s mily értékes a küldetése, amíg nem volt több, mint mesemondó!”

Philippe Neel barátom, annak idején „*Mes départs*” (az oroszországi utazás első kötete. szerk.) című könyvemről írván ugyanezt jegyzi meg, de a *Magdeline Paz*éval teljesen ellenkező céllal és szememre veti a munkásságomhoz-hajlandóságomat.

Igy minden oldalról azt ajánlják, hogy maradjak a kaptafánál. Most mondják ezt, amikor kezem alig tudja már vezetni a tollat, most mondják, amikor a szanatórium igazgatója, ahol fekszem s ahol e sorokat írom, nyíltan megmondotta, hogy „minden nap, amit tovább élek, a haláltól ellopott nap.”

Magdeline Paz tudja ezt s hogy bebizonyítsa jószívűségét így ír: „Óh, jól tudom, embertelenségnek tűnik, durva embertelenségnek képmény igazságokat mondani meg egy beteg, szerencsétlen és kiábrándult

embernek, aki egyedül fekszik egy távoli betegágyon. De nem igazságtalanabb-e elhallgatni nyugtalanságunkat, melyet enyhén szólva, zavaros álláspontja váltott ki?"

Ez kétségkívül igaz. Igazságtalanság volna, ha kímélnének csupán azért, mert éppen készülöben vagyok, hogy leszámoljak az étellel. Hozzászoktam, hogy kegyetlenek legyenek hozzám. Nem kürtölték-e tele a világot *Magdeline Paz*, és elvtársai, Oroszországból való visszatérésem után, hogy „a sziguranca ügynöke” vagyok, hogy „eladtam magam a burzsoáziának”? — jóllehet Egyiptomból kiutasítottak, Olaszországban letartóztattak. S jött-e csak egyetlen egy is a segítségemre nagy barátaim közül ebben az időben? Egyetlen egy sem! Talán azért nem, mert egy sem volt meggyőződve, valóban becsületes ember vagyok-e? De ez volt számomra élttem legnagyobb és legmélyebb fájdalma. Ez volt az, ami az orvosokat csodálatba ejtő vitalitásomnak megadta a kegyelemdőfést: megszűntem hinni a „légszebb” életben. Megszűntem hinni az élet szépségében: küzdeni mindenki ellen, megtámadatni a társaimtól, de tudni azt, hogy néhányan mégis megértene. Nem! nem volt már ez a szépség sehol!

És mégsem! Mégsem engedem át magam az igazságtalan halálnak, amely belénkfojtja a szót, holott *beszélni kell!* Beszélni gorombán s irgalomtalan, e században, ahol a társadalmi hazugságok uralkodnak minden osztály felett s nap mint nap kerítik hatalmukba a legnagyobb koponyákat! Talán még megengedettik mindez egy embernek, aki nem épített magának villát a könyvein szerzett pénzből, akinek a kiadója csupán annyi alamizsnát küldött, hogy tartozásait s erkölcsi adósságait kiegyenlíthesse.

De nem! Legújabb barátaim egyike is ezt mondta: nem! „Robbanj szét, de ne beszélj”. Nem vagy „vezető”. A „vezetők mi vagyunk”. Mi reánk tartoznak a világ dolgai!

Magdeline Paz ezt írja: „*Amíg mesélt, egyszerűen, egyetlen szavával felkavarta a lázadást; amióta tanítani akar, nevetségessé lett. Valójában ez a szép tanítás felbomlasztja a szervezettséget, megkülönböztethetetlené mossa a hóhért és az áldozatot, megtagadja mindazokat, akik véreznek, remegnek és szenvednek a felszabadulás reményéért!*”

Nos, jól van. Megmondom s ismétlem, az egész világ szemébe: semmiféle „szervezettség” soha senkinek, a szervezőkön kívül nem használt semmit! Ez az amiről még „mesélni” akarok, mielőtt meghalok. Mindenki gyilkos, aki egy zászló vadjává (*la bête d'un drapeau*), akarja tenni az embert. Bárki legyen is, *Magdeline Paz!*

S ezért kiáltom el itt, a vackomon: „*Éljen az ember, aki sehova sem tartozik!*” Ezt kiáltom utolsó könyvemben s ezt fogom kiáltani, ha sikerül megmenekülnöm a halál elől, minden eljövendő könyvemben, amit írnok adatik. Ez lesz majd *Adrien Zograffi*-m (Istrati nagy regényciklusának hőse. ford.) ez lesz egyetemesen gyűlölt „meséje” — a kiszolgáltatottsága annak az embernek, aki sehova sem akar tartozni

munka

s még csak az oly jól „megszervezett” technikai munkában sem vesz részt, mely *ellene készül*, a barrikád *mindkét* oldalán.

Igen, ezt is meg kell próbálni: vissza az emberiségtől egy századra a nomád élethez, ahol a társadalom még nem nehezedett rá az individuumra. S ha ez nem sikerül neki többé, hadd térjen vissza az ember a szolgáléthez, a világ kiirtásához a demokrata-, vagy abszolutista zsarnokok dicsőségére!

Egyes kritikuszaim azt mondják, hogy az ifjú Zograffira mai eszméimet alkalmazom. Tévedés! Nem tudják felfogni, mily ponton lettem századom lázadó-jává. Ember, aki még gyermekként ösztönösen rájön az engedelmisség bűnére, a tradíció-mentalitás bűnére: a család, a társadalom sőt! bármily lobogó iránti engedelmisség bűnére! Így nem engedelmeskedtem anyámnak, amikor tizenkét évre elhagytam, hogy magam keressen meg kenyerem s magam intézzem sorsomat. Nem lettem egyetlen foglalkozás rabszolgája, jól-rosszul üztem vagy boldonságot követtem el egészségem ellen, míg végre egy hónap multán kidobtak: két háborúból megszöktem s messze menekültem a nemzeti zászlótól. Nem alapítottam családot s soha asszonyra utódokat nem erőszakoltam; soha pártnak, „szervezetnek”, társaságnak tagja lenni nem akartam s ha valahová erőszakkal beirattak, soha egy hónapnál tovább tagdíjat nem fizettem. Soha gyár, vagy műhely, vagy bármily vállalat, hol kenyeremet kerestem, 3 hónapnál tovább megtartani nem tudott, még a legkedvezőbb feltételek esetén sem.

Ime, itt *van* mivel megtölteni negyven kötetet és ez egy *végigélt* Odyszeia, nem irodalom. Kevés ember ért meg ennyi mindent s ezt érdemes *elmesélni*. Ebből majd láthatják, *hogyan volt lehetséges, hogy egy ember sehova se csatlakozzék*. S minthogy e sehova-sem-tartozásban semmi csodálatos, semmi emberfeletti nincsen, hiszem, hogy ami számomra lehetséges volt, lehetséges lesz a föld minden rabszolgája számára. Egy napon... amikor eleget voltak már birkák.

Honnan gondolja, *Magdeline Paz*, hogy az Ön „igazsága” az egyedül elfogadható s a szenvedő emberiségnek mindenekfelett megfelelő igazság? S micsoda komizság *velem szemben* hivatkozni azokra, akik „*véreznek, szenvednek és remegnek*” a felszabadulás reménységéért. Elfelejtí, hogy én ma is az vagyok, aki mindég voltam: közülök való vagyok?! Szabad *engem* figyelmeztetni arra, hogy „ez szentelt föld, ... hogy itt a dolgozók sorsáról van szó?!”

Nem akarom bosszantani vele, de hiszen köztudomású s Ön is megírta, hogy munkásnőként vétette fel magát a Citroen-gyárba, hogy „a munkások sorsát” megismerje. Reggel automobiljukon vitte ki Önt a férje; autójukon ment el Önért délben s egy szép kis vendéglőben ebédeltek. Egy órakor visszazállította s este újra eljött Önért, hogy visszafuvarozza a családi tűzhelyhez. Egy hónap multán megbetegedett, kilépett a gyárból s nem lehetett osztályosa többé „a munkások sorsának”.

Nem, kedves kolléganóm, *mi* nem ezen az úton ismertük meg

azoknak a sorsát, akik „remegnek”. S még csak máskép is szeretjük, 805
máskép is gyűlöljük ezt a sorsot!

S most, itt a polgári Európa határán, amint nézem a „színhátékot”,
a dolgozókat, akik menekülnek a „dolgozók Oroszországából”, akiket
lelődöznek a Dnyeszter jegén, miközben a román határórbódékig ker-
getik őket, akiket akárhányszor erőszakkal cipelnek vissza a „dolgozók
Oroszországába” a Cseka emberei, mikor mindezt végignézem, az új
világnak ezt a „megszervezését”, engedje meg kedves Magdeline Paz,
hogy az Önétől elütő módon szeressem és gyűlöljem az embereket.

És hadd időzzem tovább is kis „egyéni csalódásaim” mellett s hadd
„meséljek” róluk a világnak. Hadd meséljek róluk, egyedül küzdve a
„többé sehova sem csatlakozó ember” zászlaja alatt.

„Ezek csak afféle ócskaságok” — mondaná Ön, kedves Magdeline
Paz.

Óh, igen, régi ócskaságok, de igazak. Mindég igazak. Sajnos.
(Bukarest, Filaret-Szanatórium 1933.)

Ford.: Vajda János

Mérleg

Schleicher úr a Schleicher & Co. cég főnöke. Egyszerű kereskedő,
minden cím és rang nélkül. Ad és vesz. 45 éves, közepmagas, izraelita
vallású. Nem nagyon kövér, de azért nem is sovány. Fehéredő hullámos
fekete haját hátrafelé fésüli. Kitünő szövetből készült, elegáns ruhái-
ban mindig úgy fest, mintha skatulyából húzták volna ki. Kávét impor-
tál Venezuelából, datolyát Szivahból, banánt a belga Kongóból, kakaót
és vaniliát Mexikóból. Tanult kereskedelmi földrajzot és tudja, hogy
Marokkó lakosai igen harciasak, Nyugat-Indiában pedig okszerű ter-
meléssel annyi cukornádat termelhetnének, hogy az egész földet ellát-
hatnák cukorral. Bejárta Európát és egyszer volt egy világkörüli úton
Palesztinában, ahol péntek este a sirató falnál imádkozott. Schleicher
úr gazdag ember. Van egy bérháza és egy négy szobás villája. Schleicher
úr megelégedett és jó ember. Évenként a gazdasági válság ellenére is
400 pengőt ad jótékony célra különböző vallási egyesületeknek fele-
kezeti különbség nélkül.

Schleicher úr egy szép napon maga köré gyűjtötte a tisztviselőit,
mint atya az ő gyermekeit, vagy mint Mózes az ő háza népét. A tiszt-
viselők előtt hosszú beszédben vázolta gyermekkorát, ifjúságát és fér-
fias küzdelmeit. Kimerítően beszélt a Schleicher család történetéről és
a családtagok történelmi hivatásáról. Azután beszélt a mai nehéz viszo-
nyokról, az ő nagy szorgalmáról és kitartásáról. Többször beszélt a sze-
rénységéről és megemlítette, hogy nem tart színésznő szeretőket és nem
kártyázik. Azután összehasonlította a jó minőségű gumiszallagot a
munkaidővel, amely szintén a végtelenségig nyújtható, anélkül, hogy

munka

elszakadna. Beszélt arról is, hogy feloszlathatná az üzletét, de itt olyan erkölcsi meggondolások esnek latba, hogy ezt nem teszi. Végre közölte a tisztviselőkkel, hogy a fizetésüket 40%-kal redukálta.

A tisztviselők, akiknek fizetésük eddig 40 usque 150 pengő volt, meghatottan vették tudomásul derék főnökük elkerülhetetlen intézkedését. Először kicsit meghökkentek, aztán morogtak, amikor senkise hallotta őket, végre megnyugodtak. Nem érte őket váratlanul a redukció, hiszen ujságolvasó, intelligens emberek voltak és így hallottak arról az egész világra kiterjedő nagy lelki és bizalmi válságról, amelynek következtében búzával fűtik Kanadában a vonatokat, tengerbe dobják Braziliában a kávé, könnyfakasztó gázzal várják Amerikában a munkanélkülieket és gumibottal verik szét Angliában a tüntetőket.

A számoló- és írógépek ismét működni kezdtek. A tollak pedig sercegve rótták a számokat.

Schleicher úr meglegedetten kilépett az utcára, beszállt az autójába és eltávozott.

*

Az utcán a téli ködben bizonytalanul csillognak a villanylámpák.

A kocsitakon kettesével cirkálnak a rendőrök, a gyalogjárókon hármassal az utcalányok.

Az emberek krákognak a nyirkos nehéz ködtől és boszankodva rázzák le magukról a nyomukba szegődő koldusokat.

A körúton három rendőr viaskodik egy emberrel, aki citromot árult és most sehogysem érti meg, hogy miért kell emiatt a rendőrökkel mennie. Az ember a földön hempereg, a felesége belekapaszkodik a lábába és nem engedi, hogy elvigyék az urát. A rendőrök izzadnak és káromkodnak. A járókelők megállnak, bámulnak és morognak. A citromok pedig szétgurulnak a földön. Végre hoznak egy taxit, az embert beemelik és elviszik. Az asszony hisztériásan ordít. Az emberek egy ideig még állnak és morognak aztán szétoszlanak. Nem történt semmi. Egy mentőautó szirénája bűg. Egy rikkancs ordít. Hitler Adolf urat kinevezték kancellárá, Papen urat alkancellárá. Hitler úr kijelentette, hogy nem gyűlöl senkit és megszüntette a sajtószabadságot. Statárium Romániában és katonai intézkedések az irországi sztrájkolók ellen. A réz árcsökkenése meghaladta a 60%-ot, a búzáé a 40%-ot és a gumié a 86%-ot. A párisi Hotel Druothban 118.000 frankért adták el I. Napoleon ócska kalapját, amelynek kikiáltási ára 30.000 frank volt. Mary Pickford ajándékba megkapta Harrimann amerikai vasútirálytól Armand Duval búcsúlevelét, amelyet a milliomos 78.000 frankért vett meg egy párisi aukción.

Schleicher úr eközben hazaérkezett és örömmel olvasta az ujságban, hogy Gyönkön a madárvárta kertjében megszólaltak a pintyek. Úgy énekeltek, mint tavasszal.

Hála Istennek!

Farkas Ödön

(Az alábbi jegyzetek Sztravinszky legutóbbi budapesti szereplése alkalmából íródtak.)

A futuristák 1921-ben kihirdetett *zenei manifesztumából*: „Meggyőződésünk, hogy a mi fajtánk (a *latin—olasz*) jelöltetett ki arra, hogy a világ zenéjében uralkodjék, úgy mint a képzőművészetben és az irodalomban. A mi fajtánk, több és nagyobb muzsikust teremtett, mint az összes többiek. Hisszük, hogy minden zenei szabály (konvenció) mellőzésével (lerombolásával) és a *szabad-* (kötetlen) *rögtönzés* (improvizáció) bevezetésével, új utak nyílnak meg előttünk. A kötetlen zenei rögtönzés, a következő formákban nyilvánulhat meg: zongorán és más hangszereken, költemények, gondolatok, képek stb. zenei közvetítésében, és szónokok, énekesek, szavalók, vagy egyes hangszerek rögtönzött dialógusaiban (párbeszédeiben). És ha majd elérjük azt a fokot, hogy a hallgatóság nagy része nem akad fenn minden egyes szokatlan disszonancián (széthangzáson), megvalósíthatjuk a szabadon improvizáló teljes zenekart is.”

Ha végignézzük a Marinetti mozgalmához csatlakozott muzsikus latin „fajtársak” során, egyet sem találunk közülök, ki ezeket a célkitűzéseket megvalósította volna. Also Mantia, Mario Bartocci a memorandum aláírói, Vittorio Mortari vagy Franco Baldi és a többiek, mind eltűntek. A latin faj zenei kultúrfölényének elmélete, kihirdetésekor csődöt mondott, mert a kihirdetés előtt megvalósult. Csakhogy nem úgy, nem ott és nem azok által, akiktől Marinettiék a megvalósítást várták.

A manifesztumot 1921-ben hirdették ki és ugyanebben az évben *Igor Fjedorovics Sztravinszky*, egy Franciaországba elszármazott orosz muzsikus, már félreismerhetetlenül, a manifesztum követelte irányban haladt. Kezdte az impresszionizmuson (Tűzmadár, Petruska, A fülemüle stb.) folytatja az expresszionizmuson (Katona története, stb.) túl van már a jazzhatáson is (Rag-Time, Rag-Music, Fuvó hangszerekre, írt szimfónia), régi szerzők barokk dinamikáját fokozza fel a zenei technika legújabb vívmányaival (Pergolese: Pulcinellájának átdolgozásában). Következik a konstruktivista és neoklasszikus időszak és nincs megállás. Minden stílus és forma, minden új, vagy minden régi csak arra jó, hogy a konvenciók bizonyos módja alól való felszabadulást tegye lehetővé. Sztravinszky mindenhez odaköti magát, hogy az áhított kötetlenséget elérhesse. A távol múlt és a távol jelen minden exotikuma és excentrikuma csak alkalom, hogy minél kötetlenebb formában rögtönözhesse. A mindig változó pillanatnyi zenei szükségletek azonnali kielégítése — ez a célja. Műveiben a rögtönzés stílussá válik és nem pusztán technikai kérdés, mint ahogy azt Marinettiék tévesen értelmezték. Sztravinszkyknál a stílusváltozás nem jelent irányváltást is. Fejlődésének egyes szakaszai nem egymásra kopírozódnak, hanem egymásból adódnak, mint ellentétek. Ellentétes hatásuk szabja

munka

meg a haladás egységes vonalát. Az ellentétek nála nem ellentmondások és az ellentétek egységében a mozgató jelenségek egységes karaktere érvényesül. Sztravinszkyt, a pillanat követelményeire való közvetlen és gátlásmentes reagálás jellemzi. Ez a képessége jórészt kozmopolita mozgékonyaságából, előítéletmentességéből, találékonyságából és kifinomult internacionális érzékenységéből adódik. Keleti ember, aki a nyugaton él. A nyugathoz hozzáidomult, de nem olvadt bele. Felhasználja és kiaknázza a magával hozott keleti adottságokat, csak úgy, mint a nyugati kereteket. De egyiket sem a másikért: nem él bennük. Nem kizárólagos művelője egyik szociális eredetű zenei kultusznak sem. Nincsenek társadalmi gyökerei. Kozmopolita-világpolgár — nemzeti érzés és osztálytudat nélkül. Nem humanista polgár, nem is radikális felforgató. Nincs véleménye: *idegen*. A zenéje mindig *időszerű* lesz, de sohasem *korszerű*. Jelentősége nem egyes műveiben van, hanem fejlődésének irányvonalában. Zenéjében mindenkor aktuális szükségletek azonnali kielégítését igyekeznek elérni. Az ideális improvizációt, az örök futurizmust.

Justus György

Panait Istrati

Ezekkel a sorokkal kapcsolatban Panait Istratinak egy cikkét is közöljük a Munkában. Fölhívom rá az olvasó figyelmét. A következőket vitázó szándékkal írom le, de eleve elismerem, hogy sok igazság van Istrati cikkében. Különbözik is nem „irodalmi cikk” az ő írása, hanem szenvedélyes önvallomás vagy még inkább egyszemélyben egy vérszegény kisgyerek és egy nyughatatlan öreg csavargó segélykiáltása a fekete éjszakában. Istrati, ahogyan írja, most Bukarestben van, halálos beteg s a szanatóriumi ágyról kiált Párizs felé. Nem átkozódik a nyomorúsága miatt, csak kétségbeesetten panaszolja, hogy ott valahol messze, valaki nincs vele megelégedve. Valaki, aki, Istrati kommentálása szerint, jelentéktelen figura, egy boldog elvtárs a vizet predikálók és a bortivók szek-tájából. Kérdezhetjük: minek reagálni egy ilyen amatőr szamaritánus vagy misszionárius írónő fecsegésére, ha csak szikrányi kritikai képesség és önbizalom van az emberben? Istrati nem így vélekedik. Ő, az „örök lázadó”, aki fütyül a világ dolgaira, aki utál minden lakájoskodást, kicsinyességet és kiegyezést, most (ismét) fájdalmas arccal Magdeline Paz, az automobilos szalónszocialista felé fordult, hogy a maga igazolására megmutassa előtte *halálra ítélt testét, lángoló szellemét, fölényes és rettenthetetlen hősiességét*. És Ön, Magdeline Paz mindezt nem hiszi el? Istrati hangtalanul is ezt kérdezi, s ha úgy látná, hogy M. P. vagy valaki más, akármilyen jelentéktelen zászlóhordozó nemet intene, ő hajlandó tárgyi bizonyítékokkal szolgálni. Talán a hasát is hajlandó lenne föl vágni, kitépni a tüdejét és egyéb ilyen műveletet elvégezni önmagán csak azért, hogy az erejét gyöngeségnek ne bélyegezzék és gyön-

geségét lobogó erőnek lássák. Közben elfeledkeznek arról, hogy az önbizalomnak egészen más tüze és hangja van, mint a kétségbeesésnek. És Panait Istrati maga a megtestesült kétségbeesés. Akinek gyöngeség az ereje és pánikszerű menekülés a bátorsága. Kegyetlen emberi sors az övé. Nem bírja a világosságot és irtózik a sötétségtől. Énekel, mint a szabad madár s akik fölfigyelnek rá, azok látják, lánc van a derekán és vérzik a torka. Szeret beszélni a csavargásairól, de arról soha nem szól, hogy ő azok közé a tragikus csavargók közé tartozik, akiket nem a messzeségek csábítanak, hanem a helyhez kötöttség nyugtalanít. Végzetes különbség. Aki nem bírja el a nyugodalmat, az önmagát sem bírja el. A lázadónak nem a környező világgal, hanem önmagával vannak differenciái. Panait Istrati pedig szereti magát lázadónak nevezni. Egyaránt lázad az élet és a halál ellen. Közben sírva dicsekszik el azzal, hogy őt semmi sem tudja megrettenteni. Rendületlenül járja a maga útját, mondja. De melyik és milyen is az az út? A cikk-cakkok végtelenje. Ez az út nem tud megmaradni a határok között és visszakanyarodik a határtalanság előtt. Emlékszünk rá, Istrati, a fiatal csavargó elvágta a nyakát, hogy kijuthasson a megutált életből s a halálos ágyárról elküldte első írásait Romain Rollandnak, mintegy élniakarásának dokumentációját. A fizikai világból belépett a szellemi világba. A tagadás kalandjai után az alkotás kalandjai következtek. Ugyanekkor, magányos száműzötthől a közösség apostolává lett. Ezt a szót kell használnom, mert amilyen szélsőséges individualista volt Istrati, máriól-holnapra ugyanolyan szélsőséges kollektívista is tudott lenni. Most azt írja, hogy őt valami közösségbe, minden esetben csak erőszakkal lehetett bevinni, ezzel szemben tény az, hogy annakidején nem erőszakkal vitték ki Moszkvába és nem korbáccsal kényszerítették ki belőle a szocializmus nem mindig okos és nem mindig tárgyilagos dicsőítését. Ezt különben Oroszországról írott könyveiben maga is elárulja. Mint ahogyan ezekből az is kiviláglik, hogy nem bizalmának kijátszása, hanem a reális tényektől való irtózása fordította el őt a Szovjettől. Ez a belső nyugtalanság, az önmagával megbékülni nem tudás szöktette el gyerekkorában a szülői házból, ez kíséreltette meg vele az öngyilkosságot és ez vitte el, szinte vakon dicsért, elvbarátaitól. Ma nem kevesebb lelkesültséggel, mint annakidején az ellenkezőjét, azt kiáltja:

„Éljen az ember, aki sehova sem tartozik!”

„Mindenki gyilkos, aki egy zászló alá akarja terelni az embereket!”

„Vissza az emberiségtől a nomád élethez!”

Közben „halálos betegen” fekszik, közben keserűen panaszkodik Magdeline Paz kotyogása miatt és közben a cikke végén már azt írja:

„Hadd meséljek róluk (szenvédéseimről) a sehova nem tartozó ember zászlaja alatt!”

Oh, hol van az a zászló, amelynek Panait Istrati lehetne a fölmutatója, a nyele és a lobogója is. Minden ironia nélkül írtam le ezt a

munka

mondatot. Nem bántani akarom Istratit, csak érzékeltetni szeretném tragédiáját patétikus gesztusok és érzelmes kiáltások nélkül. Mint alkotó művészt nagyra becsülöm, s mint szenvedő embert megértem. Milyen szörnyű lehet annak a sorsa, aki arra született, hogy minden útnak az ellenkezőjét is megjárja, aki mindenkinben ellenséget lát, aki minden falattól elrontja a gyomrát s aki még önmagában sem találja meg az otthont.

Panait Istrati tragédiája a csavargó tragédiája a mai világban. Abban a világban, ahol az ajtókon lakat, az emberekben pedig rémület van.

Kassák Lajos

Könyv a szegényekről

Az utóbbi időben egymásután jelentek meg nálunk a szegény emberrel foglalkozó könyvek. S ha valaki a témát megillető komoly érdeklődéssel nyúl ezek után a könyvek után, hamarosan meg kell állapítania, hogy 1933-ban a magyar polgári irodalom részére az inas, az iparos, a munkás és más szegényember nem több, mint élménynélküli témaanyag. A szegényember náluk olyan embertípus, mint valami különleges tengeri állatfajta. És a szegények mélységben izzó és kavargó élete számukra legfeljebb csak furcsa kalandok sorozata, amely néha elég érdekes is lehet. Valóban mindennapi kenyerünket nem adják ingyen, detektívregény helyett lehet a szegényről is izgalmas elbeszéléseket írni. Ámde ezek az írások sohasem lesznek maradandó értékek, mert felületesen csak nézik, megfigyelik, de sohasem szólnak a szegénység nevében.

Márai Sándor az egyetlen magyar polgári író, aki ezektől az alkalmi megfigyelőktől különbözik, valami sajátos belső keserőséggel szól hozzá a kérdéshez. Új könyve, a „Szegények iskolája” (*Pantheonkiadás*) értékeiben és hibáiban is korszerűen jellegzetes munka.

A szegénység társadalmi osztálytagozódás eredménye. Márai ezt az igazságot megközelítően, társadalmi állapotában fogja fel a szegénységet. Érti ennek az állapotnak minden visszasságát, látja ferdeségeit, hallja sóhajtásait. Finoman megfogalmazott mondataiban, olyan megállapításokat találunk, amelyekkel nehéz volna vitába szállni. És mégis, ahogyan ezt a tiszta irodalmi eszközökkel felépített könyvet olvasom, állandóan azt kell kérdezniem, mi ez a könyv és miért íródott?

Az evangélium a megváltás misztériumát, Tolsztoj az igazság egyszerűségét, az emberbarátok és utópisták a szenvedést, Maeterlinck a lélek gazdagságát, Marx pedig a társadalom fejlődés motorikus hajtóerejét fedezte fel a szegénységben. Márai részére a szegénység csunya seb, torz folt az élet testén, amelyről inkább a sajnálkozás, a tehetetlen kétségbeesés akasztófahumorával, mint a felháborodás hangján beszél.

Márai kétségkívül ismeri a szegénységet, a szegényember lelkiségét, a szegénységnek azokat az önmagukban élő sajátosságait, amelyek a szegény embert a gazdagoktól elkülönítik. Könyvében sorra veszi az élet minden megnyilvánulását s mindezt a végtetekig kiélezve mutatja be. A munka alaphangja szatirikus és a tanácsok is, amelyeket a szegénység elviselhetőségére ajánl, a pamflet határán járnak.

Ez a lírával átszótt gazdag szatira a könyv tulajdonképpeni értéke. Igaz, Márai jóformán nem is vesz tudomást arról a tragikus küzdelemtől, amelyet a *tudatosodott nincstelenség* sorsuk megjavításáért eddig vívtak. Ha Márai megmaradna könyve önmagában is támadó szatirikus keretében, akkor megállapításainak éppen kiélezettségük miatt erkölcsi súlya és ütőereje lenne. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy nem gondolok itt programatosságra, hanem sokkal inkább a mondanivaló fentartás nélküli végigvezetésére, az anyag önmagában való teljes megmunkálására. Gorkij egy-egy írásának például több erkölcsi ereje volt, mint száz programfrázisnak. De igaz, hogy Gorkij írásai mindig pontosan saját mondanivalói irányába haladtak. Nem így van ez Márainál, aki még önmagával sincs egy véleményen.

Az első fejezet első bekezdésében azt írja Márai: „A szegénységgel általában a legcélszerűbb bizonyos távolságból, magas filozófiai szempontok szerint foglalkozni, annál is inkább, mert ha valaki gyakorlatibb hangnemben és nézőpontból foglalkozik a szegénységgel, nemzetközi megyegyezés szerint a legtöbb civilizált államban előbb utóbb lecsukják.”

Ez a már szatirikusan megütött alaphang éppen elégséges lenne kiindulópontnak. Márai azonban nem elégszik meg ezzel, hanem zavaros mentegetődzésekkel szövi át mondanivalóit. Amikor egyes helyeken úgy érzem, világosan látom és érzem a könyv jelentőségét, akkor a következő pillanatban az író kisiklatja kezemből a tényeket. Triviális mondatok következnek, legszebb gondolatait, és igazságait a következő mondatokban elkeni, mond valamit, hogy gyorsan leépítse. Végeredményében az egész munka kétkedő cinizmusba hull bele. Adott esetben ez a gunyoros hitetlenség komoly erőt képviselhet, itt azonban a műre hat vissza, összekuszálja egységét, megtöri merészen felívelő vonalát, elveszi igazságai életét, általában lecsökkenti értékeit. S most teljes egészében látható lesz az a felfogás, amely elszalad az élet nagy kérdéseinek megoldása elől. Látszik, Márai nem tud mit kezdeni a rázuduló anyaggal, amelynek érzi súlyát, egész lényével átéli kérdéseit. A szegények lebukózkodásától visszariad humanizmusa, a teljes melléállást megakadályozza ideológiája, nihilizmusa.

Márai nemrégiben kritikát írt egy könyvről, ha jól emlékszem, a könyv figuráit összehasonlította Kassák proletárjaival, akik szerinte helyesen egy állapot kifejeződései, sorsuk pedig peranyag. Sajnos, Márai könyve nem keményedett peranyaggá.

Gró Lajos

munka

André Gide tiltakozása

A francia írók és művészek tiltakozó gyűlést hívtak egybe Párizsba, a németországi fasiszta terror ellen. A gyűlésen kiváló írók és tudósok beszéltek. André Gide, az ismert író az alábbi beszédet mondta el.

Nyomasztó az az érzés, amit a német események váltottak ki belőlünk. Ez az érzés vezetett most ide bennünket. A német nemzeti felkelés, — amelynek bizonyos személyek csodálattal adóznak — borzalmas konfliktus kitörését sietteti. Talán a félelem, a versengés, vagy az ellenfél legyűrésének vágya lesz közvetlen oka ennek a ténynek. Vannak emberek, akiknek kedvük lenne ez a konfliktus, mások pedig, akik nem merik nyíltan kimondani ezt a vágyukat, úgy viselkednek, hogy titkolt vágyuk beteljesedjék. Azt hiszem közös meggyőződésünk, hogy csak úgy akadályozhatók meg az ilyen konfliktusok, ha a népeket és országokat elválasztó érdekek helyébe az azokat egyesítő, nemzetközi érdekek lépnek. A társadalmi harc minden országban egyforma. A csatatérre hajszolt nemzeteket ugyanaz az érdek fűzi össze és ha az egymás ellen küzdő tömegek jobban ismernék a harc okait, úgy nem fognának fegyvert egymás legyilkolására. A nagy háborúra a katonák gyalázatosan ráfizettek. Elhitették velük, hogy a „háború ellen viselnek háborút”. Ezzel az ostoba jelszóval követelték tőlük életüket. Mi is csak később ismertük fel a jelszó ürreségét. Az elesettek közül vajjon hányan egyeztek volna bele a hősi áldozatba, ha előre látták volna Európa mai szörnyű nyomorát? Hányan öletnék meg magukat újra, ha életre kelhetnének?

„Háborút a háború ellen” csak úgy viselhetünk, ha hadat üzenünk az imperializmusnak. Ezt a háborút pedig minden népnek saját országában kell megvívnia. A háború az imperializmus elkerülhetetlen követelménye.

Megható az oxfordi és manchesteri egyetemek bátor diákjainak szokatlan határozata. Sokan e diákok közül talán még most is azt hiszik, hogy a hadiszolgálat megtagadása, a passzív ellentállás elegendő fegyver a háború ellen. Bevallom, magam is sokáig hittem ebben az illúzióban. De az ilyen ellentállást elsöprik. Minden ellentállásnak egységesnek kell lennie. A dolgozók, határokat elsöpítő, egységére van szükség.

Összegyűltünk, mert gúzsbakötötték a német nép nagy részét — és éppen azt a részét, amellyel meg akartuk és meg tudtuk magunkat értetni. De hasztalan a Hitler-párt minden erőlködése; nem tudják kiirtani a haladás szellemét. Nincs többé jog az igazsághoz és nem szabad tiltakozni.

Hallom, amint mondják: hiszen ugyanez történt a Szovjet-Únióban is. Úgy van. De egészen más volt a cél és kétségtelen, hogy egy új társadalom felépítésénél bizonyos fokig elkerülhetetlen a hatalommal való kénytelen visszaélés. Ott, úgy látom, az eddig elnyomottak felszabadításán fáradoznak, itt az elnyomottakba akarják még jobban

belefojtani a szót és ezért a németországi terrorban a legsötétebb és 813 legvisszataszítóbb mult kísértetjárását látom.

Szörnyű az állítás, hogy akik eddig nem beszéltek, azoknak úgy sem volt mondanivalójuk. Mindegy, hogy kikről mondják ezt; személyekről, elnyomott népekről, fajokról, vagy társadalmi osztályokról.

Elnyomták őket az erőszak eszközeivel, eltompították és elbutították őket, hogy még panaszukat sem tudták szavakba önteni. Nem akarják azt kiengedni kezükből. Akik magukhoz ragadták a szó hatalmát. Régóta birtokolják ezt a hatalmat és most, amikor el akarják ragadni tőlük, görcsösen kapaszkodnak belé.

Akik eddig sötétségben és leigázottságban éltek, lassú és fájdalmas törtetéssel igyekeznek a fény felé. Ez a törtetés az emberiség történelme.

Ezt a szabadságvágyat egy pillanatra elnyomták, de beteljesülése szükségszerűen el fog következni, az imperialista hatalom minden erőlködése ellenére.

Ford.: Sz. R.

GEORG FINK: ÉHES VAGYOK

(Káldor kiadás.)

Nem rokonszenvesek azok az írások, amelyek a művészeti érték rovására pártprogramot akarnak kifejezni, de hangsúlyozottan el-lenszenvesek azok a „proletár-művész” produktumok, amelyek a nyomor köré érzélgős glóriát fonnak, a szegénységet magától értetődő ténynek tekintik és nem hajlandók levonni a következtetéseket.

Georg Fink regényének témája, a nyomorból feltörekvő proletár élete. Egy családon keresztül a német proletáriátus kisemmizettségének, életnívótlanságának akar a fényképe lenni. Közben andalító szelídséggel beszél a gazdagokról és vállonveregeti a proletáriátust intézményeiért és harcaiért. Egy apa figurájában a proletár férfit iszákos, durva, jobb sorsot nem érdemlőnek állítja be és a körü-

lötte élőket elhasznált és ép gondolatokra, elhatározásokra alig képes embereknek ábrázolja. Hangsúlyozza proletár mívoltát és helyenként úgy beszél osztályáról, ahogyan csak a proletáriátusból már régen kinőttek, vagy soha oda nem tartozók beszélhetnek.

Ez a tagadhatatlanul érdekesnek ígérkező írás egészében giccsé dagad. A mosóteknő fölé görnyedő anya, a részeges apa, lezüllött húga és öccse és másik oldalon a gazdag család nem keltik a húsból, vérből való emberek illuzióját. A nyomor képein kívül, alig van helytálló szava a társadalomszemléletet és igazi meglátásokat nélkülöző írónak. Romantikus beállítottságában, érzelmességében a regény bátran ezt a magyarázó alcímet viselhetné: „Mese serdültebb felnőttek számára.”

Fenyő László fordítása gyenge, helyenként az értelmetlenségig modoros.

Faragó László

munka

F. Arkrigh:

A technokrácia ABC-je

(Rózsavölgyi kiadás.)

Hasznos munka lenne a technokrácia elméletét rendszeres marxi kritika alá venni. Ehhez mindenekelőtt arra volna szükség, hogy elméleti rendszerességében találkozzunk vele. Az előttünk fekvő könyvecske nem ilyen.

A technokrácia elgondolása abból indul ki, hogy a modern gép lehetlenné tette a termelés és gazdálkodás mai formáit, amennyiben egyrészt kiszorítja a munkások millióit a termelésből, — szerinte ma már a gép a termelés alapja s nem az ember — másrészt a termelők is a technika folytonos fejlődésében nem tudják utólrni ömagukat („A gépek és az üzem hamarabb avultak el, mintsem törleszthették volna az adósságokat, amely adósságokkal megvételük járt” 60. old.) — a munkás és a tőkés tehát egyaránt tönkremegy. Holott technikai felkészültségünk lehetővé teszi, hogy megfelelően megszervezve napi 2—3 órai munka révén biztosíttassék az emberiség megélhetése; a termelésnek ezt az átszervezését egy új energiazdálkodás alapján csak a technikusok végezhetik el. Innét az irányzat neve is: technokrácia = technika és technikusok uralma.

E tételek igazolására a könyv — ez teszi túlnyomó részét — egy csomó számot és példát ismertet az USA gazdasági életéből (az egész irányzat amerikai eredetű). Ez az anyag meglehetősen érdekes, de lényegében nem mond újat: ismerjük a tőkés termelési rendvisszásságait és ellentmondásait és

tudjuk, hogy mindezen csak új termelési rend segíthet. De hogy ez az új rendszer csak új *technikai* rendszer lehet és csak a technikusok által építhető fel — ezt a könyv adatai nem bizonyítják, holott éppen ez volna bebizonyítandó.

A füzet végén néhány oldalon valami rapszódikus és kusza elmefuttatást kapunk „árrendszerről”, melyhez „bankárok és Marx tanítványai egyaránt ragaszkodnak” (80. old.), az értékről, amely „a vágy erejének mértéke” (77. old.), a profit nagyságáról, melyet „az eladott javak mennyisége határoz meg” (64. old.), „bár az üzem falain belül is növelhető” (u. o.) és így tovább.

Nem bocsátkozunk bele e tételek fejtegetésébe és cáfolatába — sem abba, hogy az értéknek semmi köze a vágyhoz, sem a profitnak „az üzem falain belül és kívül” való meghatározásába, sem pedig abba, hogy a marxizmusnak mi az állásfoglalása az „árrendszerhez”; mindezt ma már minden valamire való ifjúmunkás tudja. Nyilvánvaló, hogy a technokrácia, mint polgári elmélet a polgári közgazdaságtan alapján áll, még ott is, ahol tagadja, ezt variálja (az érték fenti megfogalmazásából p. o. nem nehéz eljutni a polgári határhaszonelméletekhez s így benne leledzik mindazokban az osztálytörekvésekben és a belőlük eredő elméleti fogyatékoságokban, amelyekre éppen a marxi közgazdaságtan mutat rá.

Sőt van egy pont, amelyről nézve azt kell mondanunk, hogy az egész technokrácia-elgondolás a polgári gazdaság szemlélet reprezentatív és *szükségszerű* fejleménye. Amint láttuk, a technokrácia

szerint a termelés, a köré alakuló egész gazdasági élet, a munkanélküliség stb. s ugyanígy a belőlük eredő bajok orvoslása, mindez technikai probléma: vagyis a polgári gazdaság szemléletre elsősorban jellemző *árúfétisizmus* tisztult képe áll előttünk. Holott mindez nem technikai, hanem társadalmi kérdés. A tőke lényegét nem a termelőeszközök fizikai, technikai jelenléte adja meg, hanem az a társadalmi viszony, amelyben ezek a termelőeszközök állanak az emberi munkához; a tőke nem technikai, hanem társadalmi kategória, csak így érthető meg, hogy ugyanaz a gép vagy szerszám az egyik termelési rendszerben tőke, a másikban nem. Ugyanígy a mai gazdasági rend válsága az új ipari forradalomnak nem technikai, hanem társadalmi következménye: nem azért jelentkezett, mert új ipari forradalom zajlik le, hanem azért mert az új ipari forradalom a termelés adott tőkés rendszerének keretében jelentkezik. A kifejlett társadalmi termelőerők és a megkövesedett társadalmi termelő viszonyok példátlan összecsapása ez; a technokráciának érdeme, hogy polgári oldalról tudományos apparátussal mutatja ki a termelőerők e világtörténelmi jelentőségű nagyranövését, de a polgári gondolkodás osztálykorlátai közt ragad meg, amikor azt hiszi, hogy ezek után csak új technikai átszervezésre van szükség.

Nem. A polgár csodavárása ez, a XX. század mérnökének tudományos vértetében. Mert kétségtelen ugyan, hogy a technikusok és statisztikusok legelsősorban hivatottak a termelés társadalmi gépezetének irányítására, de ahhoz

815
hogy ez bekövetkezzék, a termelés tőkés „rendszerét” fel kell váltania a kollektív termelés rendjének. Ezt az új világot nem a technokrácia hozza el: de az új világ, ha kialakult, el fogja hozni az igazi „technokráciát”.

Falus Ervin

Brogyányi Kálmán:

A fény művészete

(Forum, Bratislava.)

Az elmúlt évtized egyik sajátos jelensége, az optikai kultúra kialakulása volt. A fotó élesen elhatárolódott a festőművésztől s a festészet színelakítása mellett a fotó a tárgyalakítást jelentette. Az optikai kultúra felfejlődése felületes, naív képkultusszal járt együtt. Épezéért úgy látszott, hogy a fotókultúra kialakulása a civilizáció és a művészet szempontjából csupán a standardizálás kiszélesedését jelenti.

Ma már nyilvánvalóvá vált, hogy a fotó nemcsak sokszorosító technika, hanem alakító művészet is. A technika által determinált önálló művészet, amelyben az érzelmi és gondolati tényezők éppen olyan fontos szerepet játszanak, mint bármely más művészetben.

Brogyányi a festőművészet, illetve a fényalakítás, a társadalomalakulás és a tudományos technikai fejlődés egymásrahatásán keresztül vázolja fel a fotó fejlődésének útját. A fotó szerinte a három tényező kölcsönös behatásának eredménye. Ez az újszerű analízis, amelyet Brogyányi tanulmányában elvégzett s amit könyvének gazdag, bár nem mindég jellemző képanyagával alá-

munka

támasztott. A dialektikus materializmusnak az esztétikára alkalmazott módszere természetesen a polgársággal ellentétes megvilágításba helyezi a fény művészetét: a fotót, a fotó művészi önállóságát és társadalmi hasznosságát hangsúlyozza ki.

Brogyányi nagyon szépen kiállított tanulmányfüzete bátor hitvallás a szocialista fotóművészet mellett s valószínűleg a szűkre szabott terjedelem az oka annak, hogy egyes kérdéseket csak éppen érinthet, de nem dolgozhat ki. A magyarnyelvű szocialista fotóirodalom szegény. A „munka” kiadásában megjelent „Mi életünk” c. fotókönyv mellett Brogyányi könyve az egyetlen, amely

felkészülten, korszerűen, széles látókörrrel s esztétikai kultúrával közeledik a fényképhez. Ezért lenne fontos, hogy Brogyányi az elkövetkező tanulmányaiban a szubjektív, az egyéni tényezők jelentőségével s a fényhatással részletesebben foglalkozzon. Az egyéni látásmód szerepe és a fényhatás kérdése a legfontosabb s éppen szocialista szempontból jelentős problémája ma a fotónak.

Ez ad ugyanis feleletet arra, hogy a fotó álló síkösszetételének keretén belül miképpen fejezhető ki az egyén és a közösség viszonya s hogy milyen helyet foglal el az ember abban a világképben, amelyet optikailag éppen a fotó fedezett fel részére. *Gró Lajos*

Könyvedvezmény olvasóinknak!

A „munka” május 15-étől kezdve a következő könyvbeszerzési kedvezményt nyújtja olvasóinknak:

A „munka” jelen számának felmutatása ellenében az eredeti **P 6.-**, illetve **P 8.-** bolti ár helyett **P 1.20-ért** a következő műveket szolgáltatja ki:

Kassák Lajos: **Napok, a mi napjaink** (olvasóinknak P 1.20)

Kassák Lajos: **Angyalföld** „ ”

Kassák Lajos: **Marika énekelj!** „ ”

Kassák Lajos: **Megnöttek és elindulnak** „ ”

Kassák Lajos regényeinek bővebb ismertetését főlegesen tartjuk olvasóink előtt. A fentebbi árleszállítást azért csináltuk, hogy a munkás és diák olvasók a mai gazdasági viszonyok mellett is hozzájuthassanak érdemes művészi alkotásokhoz. Meggyőződésünk, hogy ezt a rendkívüli kedvezményt számos olvasónk fogja igénybe venni.

Vidékre az összeg előzetes beküldése ellenében (portóköltés **40 fillér** többlet) postafordultával szállítjuk a megrendelt köteteket.

munka

társadalmi és művészeti beszámoló • felelős szerkesztő: Kassák Lajos • helyettese: nádass józsef • felelős kiadó: falus ervin • szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI., bulcsu-u. 19. II. 7. • csehszlovákiában: jelen mihály, bratislava, béi mátyás-u. 7. • minden közleményért a szerző felel • egyes szám ára: 60 fill., kc. 360, lel 20 • előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lel 100, illetve 200

Elek nyomda kö-, és könyvnyomdai műintézet, Budapest, V. Korát ucca 6-8. Felelős Elek Lipót